

Jag är tacksam och rörd, finare än så här blir det inte när det handlar om belöning och erkänsla för det man gjort, tack Svenska Akademien. Tack också Hilding, min man, alla vänner, alla andra, som hjälpt och stödjer mig. Tack också för den finlandssvenska litteraturens del – det är inte helt självklart att den lilla minoritet jag tillhör syns eller hörs i nordiska sammanhang, ens svenska, trots att vi delar samma modersmål.

Allra mest och främst vill jag tacka mina förläggare – eller förlagsredaktörer som man numera envisas med att säga. Man kunde och borde skriva en kria om förläggaren i ens liv – för det är så mycket den här mänskan, de här mänskorna, betyder. Inte i förstone, fast också det förstås, för allt det där med läsa och slipa och gå lös på text, men för att bygga och nära och hålla vid liv en atmosfär kring det här skapandet. En atmosfär av möjlighet, idékraft, tanke och vision – och av trygghet, optimism – och då säger det nästan sig självt att de diskussioner man för inte alls alltid handlar om ens egen text eller ens författarskap och liknande. Men om allt möjligt: liv och litteratur, smått och stort i egen blandning, personlig, ändå inte för privat. Allra mest vill jag då alltså här rikta mig till Tapani Ritamäki från Söderströms förlag, saligt i åminnelse, S&S Förlag och numera från det nygrundade förlaget Förlaget i Finland, som under de senaste tjugo åren följt mig i vått och torrt. Din hjälp och ditt stöd är ovärderligt. Tack.

Och så, här, nu, vill jag också tacka Svenska Akademien för prispengarna – som bland så mycket annat roligt gett mig möjligheten att under den senaste tiden ta lite ledigt från det dagliga för att ägna mig åt att fördjupa mig i ett ämne som inte upphör att fascinera mig och betyda, särskilt när det gäller det här skapandet och skrivandet – men som ändå är så väldigt svårt att klä i ord.

Så det är vad det följande ska handla om: kläder, tyger, tyg och språk och sorg, med utgångspunkt i figurer hos den brittiska kläddesignern Alexander McQueen (1969–2010). Jag tänker mig att jag genom att tala om det här kan närma mig och tangera detta med att skriva, göra, vad det är för mig; komma till ord ur ordlöshet. Tyg och mening: för där, i den förbindelsen, ligger något väldigt väsentligt för mig, vad gäller både skrivande och liv – tar sig uttryck till exempel i ett oupphörligt tänkande på tyger: sy, svepa, draper, skära till. Det handlar inte om att klä sig, eller se ut, mode, trender, liknande; sedan Alexander McQueen dog 2010 har mitt tidigare något odlade intresse för så kallad *haute couture* svalnat av betydligt – eller ens om att faktiskt sy och handarbete: när allt det här började, när tygerna kom vällande över mig i ett omvälvande livsskede för tretton-fjorton år sedan – överväldigande också för att jag aldrig tidigare hade haft någon relation till, eller ens intresse för, syende och tyg – ja, då, i den vevan lärde jag mig faktiskt sy och rita mönster och klippa till på egen hand. Men det har jag lämnat nu, nästan helt och hållet – och ändå, fortfarande, jag *har* tyg, en omfattande samling sidentyger som jag fortfarande umgås med, mer eller mindre intensivt. Och fortfarande ligger jag vaken på nätterna och draperar, klipper till och låter tygerna flyga omkring –

Så här då:

LITEN FENIX, NYSSKLÄCKT, BLODIG

1. I en ring av eld (Tillblivelsen 1: *Joan*, 1998)

Den röda. Hon står i en ring av eld. Ringen som brinner, där dör hon och föds hon, ur och i eld och mörkt: röd och strålande. Utan ansikte. Hon har mask. En ormskinnsliknande pärleförsedd gummikostym i blodrött går upp över hennes huvud.

En grym skönhet, som ett påstående. Och samtidigt, så sårbar – sårbarheten hos den nysskläckta. De skyggas styrka. Tentativ. *Handskas varsamt med*, kan gå sönder.

Liten Fenix, fågelbörjan. Och hon slår ner i mig med kraft.

Ny, och ändå på något sätt bekant. Det är nästan arkaiskt, hur jag ordlöst känner igen henne: som en figur ur mig själv som man alltid vetat funnits där men som inte tidigare setts.

Och ett ögonblick är det som att jag skulle inse också möjligheten av att allt jag kan och vet, allt jag läst och lärt mig – också om att vara kvinna, och det kvinnliga – alla tankar idéer föreställningar – kan vara fel.

Liten Fenix, nysskläckt, blodig: Mer än fågel möjligheten av fågel. En potential.

Det är skört och hemskt, hemskt vackert och – djupt oroande.

Hur ska jag närmare mig det här?

Möjligheten av fågel: så mycket hos Alexander McQueen handlar om fågel, och att flyga.

Möjligheten och den uteblivna möjligheten – ur askan stiger ... födelse och död, det sköra och det starka, motsatserna – dubbelheter. Fåglarna finns överallt, som dekorationer, accessoarer, som figurer och i figurer, märkliga hybridmutanter som blir till av utstyrlarna han klipper till och syr ihop, materialen han kombinerar: alltid lika fågellika. Inte burfågel men rovfågel: blod, fjädrar, skört skelett – ett sprängstoff av hot och vrede, aggression. Till exempel kollektionen ”Voss” (2001) som presenteras på ett tomt mentalsjukhus: milt färgade – beige, rosa, benvitt – iögonenfallande välskräddade närmast ”vanliga” plagg, bland annat kostymer, nästan business-like, i utsökta sidenmaterial som liksom ändå lever sitt eget liv där de flyger kring modellernas långa smärta kroppar: modeller vars huvuden ställvis är inlindade i bandage, en bär ett tungt fågelbo på axeln, en annan går med en enorm uppstoppad örn som huvudbonad – och nej, det är inte ståtligt alls, inte elegant. Kvinnor med tics, tvångsmässiga rörelsemönster som blir allt tydligare alltmedan minuterna går, där de paraderar solitära, oupphörligt avlöser varandra, i det tomma sjukhusrummet. Till synes omedvetna om den genomskinliga vägg som uppförts mellan dem och publiken: ändå närmar de sig den hela tiden, försiktigt, försynt till först men sen kommer de rakt emot. Rutan framför oss solkas av blod, hud, fågelfjädrar, dun –

En annan kollektion kallas Fåglarna rätt och slätt, ”The Birds”, och är en hommage till Alfred Hitchcock – oförlöst sexualitet, våldet undertill.

Ja, referenser: det vimlar av referenser hos Alexander McQueen. ”The Birds”, ”Dante”, ”Plato’s Atlantis”, ”Jack the Ripper” – bara namnen på kollektionerna är talande. Och hon, den röda i elden, är avslutningsnumret på visningen av en kollektion vid namn ”Joan” – Joan som i Joan of Arc, Jeanne d’Arc.

Och i det här perspektivet finns och har givetvis funnits mycket att säga om Alexander McQueens kvinnor och hans sätt att se på det kvinnliga. ”Feministen i mig gråter”, säger någon, på tal om det makabra och gotiskt-romantiska som är närvarande i allt han gör: en sunkig, stinkande iscensättning av ”Jack the Ripper” (1992) – inspirerad också av Patrick Süskinds roman ”Parfymen” om en mördare som går igång på lukt – eller de våldtagna, misshandlade, vanställda kvinnorna som stapplar fram över catwalken i vidunderligt nästan obscen vackra och minutiöst

skräddade kreationer i ”Widows of Culloden” (2006). Men Alexander McQueen såg inte sig som anti-feminist, tvärtom: för honom handlade Culloden till exempel om symbolisk våldtäkt – om och om igen upprepade han i olika sammanhang att han var totalt ointresserad av ”kvinnlig svaghet” sådan vi har en förkärlek för att föreställa oss den. ”I hate this thing about fragility and making women feel naive – I’ve seen a woman get nearly beaten to death by her husband” – ”jag hatar det här med fragilitet och få kvinnor att känna sig naiva – jag har sett en kvinna bli nästan ihjälslagen av sin man”. Den kvinnan var hans egen syster Janet, som misshandlades svårt av sin första man – och i tonåren tvingades Alexander McQueen se på. ”I was this young boy and I saw this man with his hands around my sister’s neck. I was just standig there with her two children beside me.” – ”Jag var den här lilla pojken och jag såg den här mannen med händerna kring min systers hals. Och jag bara stod där med hennes två barn bredvid mig.”

”I want people to be afraid of the women I dress” – ”Jag vill att människor ska bli rädda för kvinnorna jag klär.”

Liten Fenix, nysskläckt, blodig – orm, eller djävul? Eller, citat ur en artikel som jag läst, ”en påminnelse som det skakade barnet inom oss”?

Ändå: ju mer jag tänker så här, ju mer jag tolkar och förklarar, är det som att orden inte säger så mycket, som att ju mer de anstränger sig att ringa in i tolkning och förklaring, dess mer är det som att de bara bäddar in och tämjer i en strävan att göra begripligt – det blir inte mer än som en dålig, ofullständig översättning från ett annat språk. Och att veta, förklara, förtar inte oron, för mig bara längre ifrån, inte närmare – visionen, figuren, som är sig själv nog, sitt eget språk.

Å andra sidan, samtidigt. Kläder är inte bilder, idéer, tolkning. Kläder är. Konkret. Tyg, sömmar, snitt och skärningar.

Och på en visning här, i femton minuter, sedan borta.

Wear and tear: Kläder ska användas, slitas, slitas ut – eller – kanske bara glömmas, slängas bort: jag läser om påsar med kläder som efter en av Alexander McQueens visningar på nittioalet i London lämnades kvar i lokalen, stals, förkom – eller stuvades in i sopsäckar, siden, sammet, trasa, lump.

”I’m not doing art”, sa Alexander McQueen. ”I’m sewing clothes.” – ”Jag gör kläder, inte konst.”

Så i det perspektivet är det enda som är riktigt viktigt för mig att veta OM människan Alexander McQueen att det var en gång en sjuttonårig pojke från ett fattigt hem i Londons East End som efter att ha gått ut skolan tillbringade dagarna med att se på tv eftersom han inte visste vad han skulle göra sen och där råkade komma ett program som handlade om skraddarkonsten som av brist på återväxt i branschen riskerade att dö ut. Så han fick en idé och begav sig till Savile Row och arbetade sedan i tre år som lärling på ett renommerat skrädveri för herrkostymer. Lärde sig hantverket från grunden, klippa, skära, sy. Lika viktigt sen förstås att han ändå inte blev kvar där på Savile Row, hos hovskrädveriet för luxuösa herrkostymer.

Så sen vill jag också skriva det här: att kläder, mode, *mot* tolkning och förklaring, mot psykologi och psykologiserande –

Liten Fenix, blodig, nysskläckt – som att skriva, för mig: orden och meningarna som inte blir till genom en på förhand genomtänkt litterär plan om hur vissa tankar och idéer ska gestaltas – vilket förstås inte är samma som att säga att det man gör är utan tankar och idéer, men själva skrivandet börjar inte där. Utan ur fånga i vinden, det som bränner, blänker, fånga ur kaos figurer, ordlösa och sedan *skriva där*, i och ur dessa figurer, som är brännpunkter. Skriva i och skriva fram, så uppstår personer, scener, berättelse, form – och språk. Skrivande, hela tiden skrivande – så länge som

möjligt hålla sig där, inte tänka text, men värld – och på så sätt komma närmare, närmare och få den närheten, sinnlig, fysisk och konkret, att befläcka språket, komma in i språket, ända in i ordval och syntax, framkalla ton och röst, rytm och melodi.

Liten Fenix, nysskläckt – den röda i en ring av eld: det som uppstår när jag känner, rör vid hennes tyg, bucklorna av pärlor på gummi som är rött som blod – *tygerna som väller över mig* – tolkning, tyg. Det enda som hjälper mot tolkning är tyg.

2. Tygerna som väller över mig (sorgen, ordlösheten)

Det är så här det börjar: Min mamma dog 2002; jag blev besatt av tyger, det kom från ingenstans. Sidentyger, råsiden och tung brokad, och så de lätta, habotai, satin, chiffong. Jag började köpa tyger, beställa tyger, jag måste plötsligt veta allt om sidentyg – men tyger är inget man vet något om, om man inte känner dem, rör vid dem, konkret. En period i den här processen – som också var en sorgprocess – började jag också klä mig så, exotiskt: svepte in mig i saris, gick i salwaar kameez. Jag har aldrig varit i Indien och är ganska rationellt lagd, men en tid inbillade jag mig att min mamma blivit återfödd som indier och att det här var hennes sätt att kommunicera med mig – att det på något sätt var därför, det här med tygerna – siden, så levande, och sinnligt, samtidigt, med i sig, sådan sorg, förgänglighet. Det gick ju över sen, jag slutade vara indier, men tygerna fanns kvar, fortsatte välla över mig ladda med ordlösa språk och energi.

Jag skrev på en bok: två övergivna barn går ner i en simbassäng utan vatten i en källare och sveper in sig i sidentyger som samlats i huset sedan en sidentygsaffär som den enas mamma haft gått omkull – mamman har farit sin väg, lämnat allt. Därnere i den tomma bassängen, bland tygerna, börjar de två barnen leka en lek som handlar om att agera ut en våldsamt historia om ond bråd död.

Och senare, en annan bok, Glitterscenen – och ett sorgens landskap: Två kvinnor, en mor och en dotter, ett kök, de klipper mattor. Sitter på varsin stol med ett ämbar mellan sig. Garp garp garp, saxar går, strimlor av tyg – siden, sammet, trasa, lump – ringlar ner i ämbaret som fylls och töms, fylls och töms: påsar med mattor fyller upp hela rummet småningom. Trorna skulle föras till en kvinna med vävstol för att vävas mattor av – men vävstolen finns inte längre och kvinnan själv är död. Och fadern i den här familjen är död: sedan han gick bort bara sitter de där, mor och dotter, allt på något sätt men osynligt rubbat, och klipper – malätta lumpor, spruckna sömmar, hål – i tystnad; garp garp garp, och saxar går.

SLASH. Sax i tyg – slit i bitar. Det berättas att på något av de franska modehusen där Alexander McQueen jobbade ängslades man över att föra något riktigt snyggt skuret och uppsytt plagg till honom av rädsla för att han skulle gå lös på det med saxen. Klippa sönder, sprätta upp och av bitarna, dessa bitar, andra bitar, bric-à-brac, från olika platser, tider, bric-à-brac – foga samman till något annat, nytt – eller: låta vara – låta hålligheten, gapande sömmar – gapa.

”Jag har ingen *stil*. Jag skär.” (Alexander McQueen)

3. Från havets botten (Tillblivelsen 2: *Plato's Atlantis*, 2009)

Hösten 2009, på Alexander McQueens sista visning i Paris – han begår självmord några månader senare, bara fyrtio år gammal, i februari 2010 – kommer de, varelserna. Ödlelika men med skyhöga skor, som klövar. I höga inte tidigare skådade ofantliga silvriga frisyrier, vita skimrande ansikten, i glänsande silveraktigt skinn, i korta rundade koltar i böljande tunt sidentyg med rinnande tryck och

i skira, böljande färger: akvamarin, olika nyanser av blått och rött och grönt.

Från vatten kommer de, som sjöhästar. Från Atlantis: de är, uttryckligen, ett nytt specimen.

Det enda som fanns i studion där kläderna arbetades fram var tygerna: bitar och längder som hängde överallt.

Ur tygerna, och bara ur dem, växte varelserna fram.

”Jag ville inte studera former eller silhuetter, jag ville inte referera, inte till något”, sa Alexander McQueen vid lanseringen. ”Inga bilder eller teckningar att inspireras av, allt ska vara nytt.”

Och det finns, tänker jag när jag ser dem, sköra men majestätiska, ett sådant lugn över dem: ingen ångest eller vrede.

Skörhet och styrka. De skyggas styrka. Handskas varsamt med. Kanske som ett Alexander McQueenskt testamente. Eller som ett credo: Här. Eller: inte längre än så här.